

W. Dilthey: Gesammelte Schriften, V. 319., VII. 227. o., 290. o. — 20. Sein und Zeit § 31. 143 o. Ein Brief über den Humanismus, Francke Verl. 2. Aufl. Bern, 100. o. — 21. Sein und Zeit § 63 311. o. — 22. H. G. Gadamer: Wahrheit und Methode, J. C. B. Mohr/P. Siebeck, Tübingen, 1972. 3. Aufl. — 23. W. M. 255—256. o. — 24. W. M. 261. o. — 25. W. M. 264. o. — 26. W. M. 274—75. o. — 27. W. M. 280. o. — 28. W. M. 282. o. — 29. W. Dilthey: A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban. A hermeneutika története, Gondolat, Budapest, 493. o. — 30. W(ahrheit) und M(ethode) 274. o. — 31. W. M. 288. o. — 32. W. M. 288. o. — 33. Basilius, ep. 188, 1 PG 32;665 — 34. W. M. 313. o. — 35. Chryszosztomosz, Comm. in Mtth. Prooim, BAC. Madrid. — 36. J. Wach: Das Verstehen II. Bd. Grundzüge einer Geschichte der hermeneutischen Theorie im 19. Jahrhundert, J. C. B. Mohr/P. Siebeck, Tübingen, 1929. 91. o. — 37. M. Schmaus, L. Scheffzyk, A. Grillmeier, Handbuch der Dogmengeschichte, I. Bd. Fasc. 3c (2. Teil) Geschichte der Hermeneutik vom Schleiermacher bis zur Gegenwart, Herder, 1970. 2. o.

Birkás Endréről

SÍK CSABA

BÚCSÚ BIRKÁS ENDRÉTŐL*

*Dies irae, dies illa
solvet saeculum in favilla
teste David cum Sibylla*

*Mily irtózat fog az lenni
ha a bíró-el fog jönni
mindent híven számbavenni —*

azonban bízhatunk-e oly kétely nélkül az irodalmi igazságszolgáltatásban, mint Cselanói Tamás az isteniben?

Birkás Endre volt az első író, akit megismertem. Igaz, hogy a figyelmes könyvkereskedő, aki gyakorta adott a kezembe szeretetreméltó tapintattal s az egyetem ismeretlen nézőpontról tanúskodó megjegyzéssel egy-egy sosemlátott könyvet — író, csak később tudtam meg. Akkortájt, amikor a polgári megkülönböztető jelzőt a *primus inter pares* kitüntető címmel ellensúlyozó Thomas Mannak sem kölcsönözték ki minden könyvét a könyvtárak, jóvoltából Giraudoux-t, Hemingway-t olvashattam; akkortájt volt ez, amikor inkognitóban járt a fél magyar irodalom. Ő nem tüntetően viselte, mint Krúdy dán királya a titokzatos lovag köpenyegét, de hogy mégsem egészen az, aminek a poroskék színű kabát mutatja, a figyelme árulta el. Nem mint vevőre nézett a boltban sürgölődő emberekre, nem kereskedőként, íróként figyelt rájuk.

Sokszor ácsorogtam kültagként az íróasztala mellett, amelynél olyan ritkán láttam ülni, vitává terebélyesedő beszélgetések tanújaként. Egy ízben a harmincas évek második felében indult nemzedék pályájáról esett szó, amit szinte menetrendszerűen tört derékba a történelem. Valaki példákat kezdett idézni, bizonyítván, hogy ez a szabályszerű s nem a kivételes. A tolforgatók feje felett gyakran kigyulladt a tető, s mindig az „itt állok” és „nem tehetek másként” pózában éltek-haltak egy eszményért, néha csak egy szóért, aminek valós értékét nem is igen értheti más, csak a kortárs. Birkás figyelt, a póz szóra kissé elmosolyodott, s mint szokta, elszaladt váratlanul a raktár felé.

Mikor évek múlva az *Elfelejtett emberek* kéziratát olvastam, visszaemlékeztem a mosolyára. Bándy zászlós megundorodva az ügyeskedőktől, a biztonság menedékéből másokat a frontra biztatóktól, felmentéssel a zsebében visszamegy

* Birkás Endre 1975. november 29-én, 62 éves korában halt meg; december 19-én temették el a Farkasréti temetőben. Pályatársai és barátai nevében Sík Csaba búcsúztatta.

a harctérre, mert két zsidó bajtársa veszélyben forog, mert meghatározásokba nem foglalt erkölce azt parancsolja, ne hagyja cserben azokat élete árán sem, akikkel egyszer közösséget vállalt. Póz nélkül, olyan egyszerűen, ahogy a könyv írója magára húzta reggel a boltban a köpenyt, nem önmagát írva persze, mert igazi író volt s tudta, hogy a regény csak ibseni értelemben írója története.

Regényeiben, novelláiban pontosan értelmezett emberi helyzeteket, általános érvénnyel bíró sorsokat, jellegzetes magatartásokat. Kevesen vannak a kortársi magyar irodalomban, akiknek írói és emberi egyénisége ilyen természetesen azonos, s akik annyival többet adtak, mint kaptak. De panaszkodni sosem hallottam. Élete legnehezebb éveiben is nemes, kissé századeleji módon volt író, amikor ez a szó még nem igényelt jelzőt, hogy jelentsen is valamit, mert erkölcsöt, értelmet, emberi példát jelez anélkül is.

Így, jelenidőben, hiszen a tisztelet és a szeretet nem ismer múltat. Mindnyáján, akik itt állunk nehéz fájdalommal a szívünkben, adóssai vagyunk. Azért lettünk szegényebbek, mert utoljára mondjuk, „szervusz Bandi”, s nem adósságunk nagysága miatt.

RÓNAY LÁSZLÓ

AZ „ELFELEJTETT” ÍRÓ

Egy íróra a címei is jellemzőek. Birkás Endre legismertebb kötetének címei így következnek egymásután: *Kelepce, Elfelejtett emberek, Kő és homok, Vakvágány, Kopár Ég, Olmos eső, Almatlan nappalok* és az utolsó, világrészét talán legjobban kifejező: „*Mondd, még meddig kell élni?*” Sehol egy világosabb pont, céltudatos figura. Hősei hányódó, céltalan emberek, akiket mintha kielégítenének a hétköznapiak, s otthonosabban mozognának a gyarlóságok között, semhogy megpróbálnának kitörni a „kelepce”-ből. Birkás Endre mindenestől vállalta az életet. Nem akart többet elmondani, mint amit látott, s úgy is mondta el, ahogy tudata falán megjelentek a dolgok: puritán egyszerűséggel, koppanó, olykor sután hangzó szavakkal. Talán író sem akart lenni, vagy nem akarta, nem tudta vállalni az íráság minden következményét. Ezért talált élete során mindig más foglalkozást is. Bizonyára sokan emlékeznek még rá, amint a Központi Antikvárium vezetőjeként kicsit reménytelen tekintettel üldögélt íróasztala mellett, s ha valaki kérdéssel, kéréssel fordult hozzá, mintha nem is hallotta volna. A könyvet azonban megszerezte. Remekül ismerte a könyveket. Kicsit fájt a szíve, hogy nem lehet az övé valamennyi. Nemcsak a tartalmukért kedvelte őket, hanem a megjelenési formájukért is. Talán ezért is maradt a szakma sűrűjében, amikor elment a Központi Antikváriumból a Széchényi Könyvtár Beszerzési Osztályának élére. „Olvastad?” — kérdezte némelyik újdonságról, melynek akkor még hírét sem hallottuk. S ha azt is hozzátette: „Érdemes” — biztosak lehettünk, jó könyvről van szó. Ízlése és ítélete sosem hagyta cserben, olvasás közben sem.

Nem lehet véletlen, hogy visszatérő témája a félbenmaradt egzisztencia, aki nem tudja vagy egyszerűen nem akarja kiteljesíteni tehetségét. Ilyen már Takács a *Kelepce*-ben, s ez a típus, a tétován, céltalanul ödöngő, önmaga korlátaival tisztában levő, azokat áthágni nem tudó művész típusa végigkíséri egész életében. Lehet: ilyenek látta önmagát. Lehet, hogy magát jelenítette meg a Lemikben, a *Vakvágány* Ádámjában, a *Kő és homok* zátonyra futott életű, névtelen férfialakjában, aki magas láztól gyötörtten mondja el a lánynak élete történetét.

Reménytelen arcok, beteljesületlen, kisiklott sorsok — ez Birkás Endre világa. „Ismert egy társadalmi réteget — írta nekrológiájában Thurzó Gábor —, annyira belülről, a tartózkodóan résztvevő élményével és véleményével, ahogy kevesen. Ő így nevezte: a Krisztinaváros. Város a városban, külön kaszt az úriemberség kasztjában, Villák, tenispályák, borozók, a Tabán lankái — és akik ott élnek múltjuk maradványain rágódva, hajdani, de ma már messze tűnt sérelmeiktől szabadulni nem akarva. Elmúlt világ ez, de aki felmutat belőle valamit — mint ahogy ő fanyar, hűvös, mindig nagyon pontosan szerkesztett novelláiban —, az mintegy történetírója is ennek az el nem hanyagolható, egykor oly veszélyes rétegnek.” Valóban sokszor a történetíró szenvtelen pontosságá munkál benne.